

व्याकरणशास्त्रम् - 2 (कारकम् एवं समासश्च)

BA-Sanskrit

Course Category: [Core] Schedule of Offering: [Semester II/IV]

Course Credit Structure: [4]

- **Lecture: 4 Hours per week**
- **Tutorial: None**
- **Practical: None**

Contact Hours per week: 4 Hours per week

Instructor:

पवनकुमारः सहायकाचार्यः

भाषा एवं साहित्याध्ययनविभागः

1. Introduction

कारकप्रकरणं व्याकरणशास्त्रे हृदयभूतम् । समासज्ञानमपि भाषाज्ञानदार्ढ्ये नितमाम् आवश्यकम् । अतो हेतोः पाठ्यक्रमोऽयं कारकसमासयोः ससूत्रम् अध्ययनम् उपकल्पयति । अत्र लघुसिद्धान्तकौमुदी कारकं समासश्चेति कृतित्रयम् आधृत्य चिन्तनानि प्रवर्तन्ते ।

2. Objective

अस्मिन् पाठ्यक्रमे बुबोधयिषिता अंशाः -

- कारकस्य समासस्य च भेदानां ससूत्रं परिचयः
- उदाहारणैः कारकसमासयोरभ्यासः
- समस्तपदानां विग्रहवाक्यस्य, पदानां समासस्य च प्राप्तिः कथमिति अभ्यासैः दृढीकरणम्
- समासेषु पूर्वोत्तरपदयोः विकाराणाम् अवगमः

3. Pre-requisite

सन्धिप्रक्रियायाः ससूत्रं ज्ञानमावश्यकम् । देवनागर्याः ज्ञानम्, संस्कृतभाषायाः अवगमनं च पाठ्यक्रमावगमने सहायके भविष्यतः ।

Module-wise topics

The suggested structure is as follows:

Module 1 परिचयः (3 hours)

- वाक्यम्, कारकम्
- धात्वर्थः, तिङ्गर्थः
- कारकाणि, अनभिहिते

Essential Readings

- जि०महाबलेश्वरभट्टः (२०१४) – “कारकम्” संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु (पृ०सं० 1-9)
- भीमसेनशास्त्री (२०१५) – “लघुसिद्धान्तकौमुदी” भैमी प्रकाशन नई दिल्ली

Module 2 कारकोपपदकर्मप्रवचनीयविभक्तयः (12 hours)

- प्रथमाविभक्तिः, द्वितीयाविभक्तिः, तृतीयाविभक्तिः, चतुर्थीविभक्तिः
- लघुसिद्धान्तकौमुद्यां कारकप्रकरणम्

Essential Readings

- जि०महाबलेश्वरभट्टः (२०१४) – “कारकम्” संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु (पृ०सं० 13-39)
- भीमसेनशास्त्री (२०१५) – “लघुसिद्धान्तकौमुदी” भैमी प्रकाशन नई दिल्ली

Module 3 कारकोपपदकर्मप्रवचनीयविभक्तयः (15 hours)

- पञ्चमीविभक्तिः, षष्ठीविभक्तिः, सप्तमीविभक्तिः
- लघुसिद्धान्तकौमुद्यां कारकप्रकरणम्

Essential Readings

- जि०महाबलेश्वरभट्टः (२०१४) – “कारकम्” संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु (पृ०सं० 40-55)
- भीमसेनशास्त्री (२०१५) – “लघुसिद्धान्तकौमुदी” भैमी प्रकाशन नई दिल्ली

Module 4 सोदाहरणं समासभेदाः (14 hours)

- समासपरिचयः
- समासभेदाः
- लघुसिद्धान्तकौमुद्यां समासप्रकरणम्

Essential Readings

- जि०महाबलेश्वरभट्टः (२०१४) – “समासः” संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु (पृ०सं० 1-16)
- भीमसेनशास्त्री (२०१५) – “लघुसिद्धान्तकौमुदी” भैमी प्रकाशन नई दिल्ली

Module 5 पूर्वोत्तरपदयोः विशेषः (14 hours)

- पूर्वपदस्य नियमाः – सामान्याः विशेषाश्च
- उत्तरपदस्य नियमाः – सामान्याः विशेषाश्च
- तत्पुरुषस्य नियमाः, समासान्तप्रत्ययस्य अपवादः
- बहुव्रीहेः नियमाः, द्वन्द्वसमासस्य नियमाः, अव्ययीभवस्य नियमाः
- लिङ्गानुसरणम्

Essential Readings

- जि०महाबलेश्वरभट्टः (२०१४) – “समासः” संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु (पृ०सं० 17-33)
- भीमसेनशास्त्री (२०१५) – “लघुसिद्धान्तकौमुदी” भैमी प्रकाशन नई दिल्ली

Module 6 सङ्ग्रहः अभ्यासश्च (2 hours)

- कारकसङ्ग्रहः
- समाससङ्ग्रहः

Essential Readings

- जि०महाबलेश्वरभट्टः (२०१४) – “कारकम्” संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु (पृ०सं० 56-63)
- जि०महाबलेश्वरभट्टः (२०१४) – “समासः” संस्कृतभारती, बेङ्गलूरु (पृ०सं० 34-79)

Pedagogy

The teaching methods used in this course will be a combination of text based lectures. In class discussions and student presentations based on some related work will supplement the learning process.

Evaluation Pattern

Assignments	-	20%
Class presentation	-	15%
Mid-term Exam	-	25%
Final Exam	-	40%